

γ) *Beneficium Christi*, govorenje ve le prud-
no. U Tubingi 1563., štampano u 500 primjeraka. Djelo su
ovo preveli iz talijanskoga djela: „Trattato utilissimo del be-
neficio di Giesù Christo crocifisso verso i Christiani. Venetiis
apud Bernardinum de Bindonis 1543.“ Anton Dalmatin i Stipan
Istrijanin.

δ) Spovid i spoznanjê prave karstjanske vire, ka je pre-
zmožnomu cesaru Karlu petomu, riskoga orsaga ploditelju u
spravišću va Augusti zručena u godišću Isukrsta 1530., sada
najprvo iz latiskoga i nimškoga jazika va hrvatski po A. Dal-
matinu i S. Istrijaninu istlmačena. U Tubingi 1564., štampano u
400 primjeraka.

ε) Brama augustanske spovedi, apologia imenovana, verno
stlmačena iz latinskoga jazika na hrvatski po Antonu Dalmatinu
i Stipanu Istrijaninu. U Tubingi 1564., štampano u 400 primje-
raka. Predgovor tomu djelu napisao je Filip Melanchton.

C) Neka manje poznata ili manja bogoslovna i
čudoredna djela.

Takova su nam se sačuvala:

a) Otjerêiskago oficija skaz. Rukopis se ovoga
djela nalazi u gradskoj knjižnici u Sieni u Italiji. Na taj je
rukopis upozorio prof. F. Pastrnek 1910., koji je dobio četiri foto-
grafska snimka iz ovoga rukopisa, koje je priredio Englez Mr.
Conybeare. Rukopis zaprema 59 listova, a košto već sam naslov
pokazuje govori o službi svećeničkoj. Pastrnek ga je uvrstio u
prvu polovicu 15 vijeka.

b) Dubašnička bilježnica čuva se u arhivu Jugosl.
akademije pod signaturom ill. a. 1. Sadržaj joj je većinom bo-
goslovni, premda imade i drugoga sadržaja, n. pr. raznih ljekar-
skih recepata, kao za „kamik“, koji glasi: „Vazmi lupimki od
lišnjaki, ter stalci va jednom moltari jako se na prah i prosij
i stavi va jedan mali lončić i priloži žafrana, koliko moreš
vazeti trikrat u trih prsteh i nalêj belim vinom, ter pristavi ka
ognju, da vre, i nalij do devet krat i odmičuć 9 krat i pij
zrnišavši do devet krat na tašće i hoće ti vas vam priti po
malo“. Većina je sadržaja bogoslovna. Mjestimice pisana je i
latinicom. Sadržaje: Ča se ima obsluživati va vrime posvećenja
od mise; — za isprositi dobru smrt; — blagodarenje po misi;
— trih otrok pesan va peći da pojemo, ku pojahu prepo-
dobni v peći ogajnoj (dva puta pjesma o istom predmetu, ali
svaki put drukčije), molitva sv. Tome iz Akvina (samo naslov),

molitve po misi, pripravicion k misi (većinom psalmi i neke molitve, kao molitve za pojedine dane nedjelju, ponedjeljak, utorak, srijedu, četvrtak, petak i subotu), druga molitva prijetise, molitva mnogo moguća, molitva sv. trojstvu suprot svakomu grihu, molitva anjelu strašcu u jutro (samo naslov i početak), pesme Salamunove (posve slabi stihovi) i način svetoga pomaza(n)ja.

Bilježnica nije dovršena, jer je pisac od zgrade do zgrade bilježio, ne imajući stalne osnove, ono, što je držao za se potrebitim ili zanimivim. Jezik je hrvatsko-slavenski u crkvenim tekstovima, dočim je drukčije narodan.

U bilježnici imade i kasnijih bilježaka, tako jedna o smrti Ivana Čeperića od god. 1723., a druga od fra Ivana Čeperića od god. 1745. Sama bilježnica pisana je bila početkom 18. vijeka.

c) Bilježnica žakna Ivana Sabljića. Rukopis ove bilježnice nalazi se u arhivu Franjevac trećoredaca u Zadru. Na ovoj je bilježnici radilo više ruka, ali najviše je napisao žakan Ivan Sabljić. Kao što i druge bilježnice imade i ova različiti sadržaj pjesnički i prozaični, crkveni i svjetovni. Imade u njoj nekoliko pjesama kao pjesme: Tri kralji jahahu ća od sunčanih stran; Verši, ki se govore na spožicijonu po petkih marčenihi; U se vrime godišća mir se svitu navišća; Od prečiste divice i nebeske kraljice, anjelske cesarice, s(ve)te dive Marije; Spasi kraljice, majko milosardja, i šaljiva pjesma Štorija od trih delij. Osim toga nalazi se u ovoj bilježnici Skazanje učinjeno po usti gospodina našega Isukarsta od svete muke gospodina našega Isukarsta. Ostali dio ove bilježnice zapremaju članci: Petki veliki, ki dohode priko godišća (Imade ih dvanaest i donose papinska proščjenja); O promjenama, o tijeku sunca, o zvijezdama i koliko je od zemlje do neba; O obredima velikoga tjedna; Litanije blažene djevice Marije i litanije sv. Antuna; Pristup svete mise dijačke (latinski tekst glagolicom), slednica od martvih, razne molitve; Lekcije na dan gospoje (opet latinski tekst glagolicom) i t. d.

Iz jedne bilješke, koja glasi: „Finih spisat ovu molitvu (skazanje o mucu Isukrstovoj) ja Jivan Sabljić pod milezinom 1738.“ zaključujemo, da je ova bilježnica napisana oko god. 1738.

d) Bilježnica žakna Bare Fargašića. Rukopis se ove bilježnice nalazi u franjevačkoj knjižnici u Košljunu. Sadržaj je ove bilježnice različiti kao i svih žakanskih bilježnica. Najprije se govori o dužnostima roditelja prema djeci i služinčadi, da

budu odgojeni u kršćanskom duhu, zatim slijede molitve kao: oče naš, vjerujem i prigode ili primjeri, na koje slijede odgovori. Daljnji je sadržaj Razgovaranje od kriposti bogoslovnih, o vjeri, o deset zapovijedi božjih, o crkvenim zapovijedima, o zavisti, lakomosti, zadnjega pomazanja, od kazni sv. oca pape ili bule vičere gospodinove i t. d.

Ovu je bilježnicu napisao po svoj prilici žakan Bare Fargašić, košto nam ova bilješka na početku bilježnice tvrdi: „Ovo su knjige mene žakna Bara Fargašića. 1753. počeh pisati ove knjige na 4. aprila“. Većinu sadržaja ove svoje bilježnice preradio je, košto sam veli, iz latinske ili talijanske knjige „Svitlost duše verne“.

e) Bilježnica, koja se čuva u knjižnici češkoga muzeja pod signaturom IX. H. 6. Nije sva napisana u isto vrijeme ni od istoga čovjeka. Imade bilježaka, koje su napisane u 17. vijeku, a imade ih i iz 18. vijeka. Sadržaj je vrlo raznolik. Prije svega nalaze se ovdje molitve (dotično recepti) protiv raznih bolesti, kao molitva sv. Mikule biskupa i ispovijednika za oči, molitva (recept) za bodac, molitva od boli glavne i od zubne, ku učini sv. Petar, molitva za febru, molitva sv. Vicenca sverhu nemoćnoga, komu se čini bol od rašpile i t. d. Zatim slijedi poznata u glagolskoj knjizi pjesma (prikazanje) „Muka gospodina našega Isukrsta“, koja zaprema veći dio rukopisa. Nadalje se nalazi blagoslov broda, pjesme na veliki petak, na božić na prvoj misi, koledva druga od božića, pjesma na tretoj misi, na sv. Stipana i t. d. Nalazi se u njoj nekoliko zaklinjanja, kao zaklinjanje nežita, a na koncu psalmi stepeniji.

f) Bilježnica, koja se čuva u arhivu Jugosl. akademije pod signaturom IV. a. 130. Iz bilješke na 15 a. listu, koja glasi: „1772. Ja paron Šime Sutlović . . . bih moljen od Jive Milane, da mu dadem za 6 stupi maslin, a ove masline na po, što bude . . . , dokle mi vrati pinezi. I biše kontenat njegov zet Anton Milana. Cikin 2, maslin stup 3“, doznajemo, kada je bila ova bilježnica napisana. Sadržaje ova bilježnica: Započinje pitanjem, na koliko se načina griješi protiv prve zapovijedi. Na ovo pitanje slijedi odgovor: Na četiri: 1. mišlju, 2. ričju, 3. dilom i 4. ostavljenjem. Navode se i neki primjeri kao činiti likarije za ne moći biti ranjen ili činiti nike bilige za činiti čare ili zaljubiti se s kojom ženskom glavom i t. d. Nadalje se govori o ženidbi i o zaprekama ženidbe, navodi se 13 slučajeva; pa o grijesima protiv vjere. Spominju se kazni otriješenja grijeha pri-

držani biskupu, t. j. koji su ljudi prokleti, dok ih biskup ne riješi, imade 19 točaka i napokon što je jedan pokornik dužan ispovidati, pa o vrstama smrtnih grijeha. Pod konac rukopisa nalaze se računске bilješke i bilješke o isluženim sv. misama.

Rukopis potječe, sudeći po jeziku iz sjeverne Dalmacije.

g) Bilježnica Frana Tancabelića, kurata sv. Fuskke na otoku Krku. Rukopis se ove bilježnice čuva u arhivu Jugosl. akademije pod signaturom III. a. 8. Sadržaje prije svega evanđelja i molitve na senz (proštenje ili zbor), zatim litanije opće i litanije gospine i napokon „blagoslov svić“. Napokon se nalaze neke bilješke. Bilježnica ova napisana je u drugoj polovici 18. vijeka. God. 1817. bila je vlasništvo popa Ivana Brsca.

h) Bilježnica, koja se čuva u arhivu Franjevac trećoredaca u Zadru, sastoji iz prvotna dva rukopisa. Prvi glavni sadržaje upute za sv. mise, ordinarij ili koledar, slovo sv. Ildelfonsa, arhiepiskopa toletanskoga, nastavak koledara, služba ili spomenuće sv. Jelisavi i sv. Frančisku. Drugi rukopis sadržaje propovijed za drugu nedjelju korizme i jednu papinsku bulu od god. 1750. Oba su rukopisa napisana u drugoj polovici 18. vijeka.

i) Druga bilježnica, koja se čuva u arhivu Franjevaca trećoredaca u Zadru. Ovoj bilježnici manjka prvih 13 strana. Sačuvani dio rukopisa sadržaje koledar za duhovnike ili oficije i mise, razdijeljene po mjesecima. Pod konac rukopisa nalazi se koledarska skrižaljka od god. 1814.—1833. Većina ovoga rukopisa napisana je bila u drugoj polovici 18. vijeka, ali imade bilježaka i iz 19. vijeka.

j) Bilježnica sa otoka Krka, koja se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije pod signaturom I. a. 99. Početak ove bilježnice manjka. Sačuvani dio bilježnice sadržaje nastavak govorenja drugoga, u kom se govori o spolnom općenju muža sa ženom i o putenim grijesima. U govorenju trećem raspravlja se pod naslovom: „Isće se, ako at od matrmonija je zapovidano i ako smo daržani“, o dužnostima bračnoga života. U govorenju četvrtom govori se pod naslovom: „Ako i za ki razlogi more se učinit razlučenje?“ o rastavi braka. Iza toga slijedi glava treća, koja govori „od impedimenta matrmonija“ a imade četiri govorenja. Prvo govorenje govori, „ke stvari su one, ke inpejuju matrmonij? ne čini se lečito?“ drugo, „ke stvari inpejuju, da matrmonij ne bude valid?“ treće „po ki način

matrimonije invalid, čini se, da bude valid?“ i četvrto „od koga i za ki razlog more se dispensivat inpedimenti od ženidbe?“ Zatim slijedi knjiga sedma, glava prva, od koje su se sačuvala četiri govorenja. Prvo govorenje govori „od čensure črikvene i regulitadi“ (općenito), govorenje drugo „od koliko sorte je čensura?“ govorenje treće „ki more postavit čensuru i kim?“ i govorenje četvrto „Za ki razlog more se postavit čensura.“

Čini se, da je ova bilježnica izvadak pojedinih odlomaka, iz većega originala. Napisana je po svoj prilici u Baški na otoku Krku. Na to bar sluti dijalekat, kojim je napisana. Bit će da je napisana u drugoj polovici 18. vijeka.

k) Bilježnica Ante Škifića iz god. 1744. čuva se u arhivu Jugoslavenske akademije pod signaturom IV. a. 80./16. Sačuvala se u vrlo manjkavu obliku. Bio je to katekizam osobito za žakne. Bilježnice nije napisao Škifić, već je bila vlasnost njegova godine 1744.

l) Bilježnica iz Sale u Dalmaciji čuva se u arhivu Jugoslavenske akademije pod signaturom IV. a. 80./17. Ova bilježnica sastoji se iz prvotna dva rukopisa, koji su bili napisani koncem 18. i početkom 19. vijeka. Sadržaje upute u obrede raznih blagih i običnih dana (crkveni koledar), zatim se govori u formi katekizma o grijesima, u novom rukopisu na listu 8. počinje zaklinjanje vraga, koje nema početka. Iza toga nalazi se pjesma o trima kraljima, koja je bila poznata u glagolskoj knjizi, pa razne bilješke o ovcama iz god. 1824 --1828. Na listu 18. počinje „štenji blažene divice Marije od začeca“ Iza toga slijede molitve pridobre na poštenje prislavnoga Topina biskupa protiva bolesti od guta i dva recepta za svrab i jedan za kašalj. Na listu 28. nalazi se jedna bilješka o Francuzima kad su došli 1810. u Dalmaciju pod Krknatu. Na istom listu sa druge strane zabilježena su tri krštenja iz god. 1807., 1808. i 1810. Na koncu na listu 29. govori se opet u formi katekizma o sakramentima, ali taj članak nije dovršen.

m) Na jednom dvolistu, koji se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije pod signaturom IV. a. 80./20., nalazi se pod naslovom: „Inženpai od mis svetoga Bonifacija pape“. Ovaj inženpal (= primjer) napisan je po svoj prilici na otoku Krku pod kraj 18 vijeka.

n) Na jednom listu, koji se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije pod signaturom IV. a. 80./24., nalaze se pod naslovom „Kazi sahranjeni prisvitlomu arcibiskupu

zadarskomu". Napisani su u sjevernoj Dalmaciji u zadarskoj nadbiskupiji u 18. vijeku. Imade ih 20.

o) Na jednom dvolistu na neobrađenoj koži, koji se čuva u arhivu Jugoslavenske akademije pod signaturom IV. a. 80./26., nalazi se formula zaklinjanja, koja se je mogla upotrijebiti za muškarce i ženskinje. Napisana je u sjevernoj Dalmaciji u 18. vijeku.

p) Krnja bilježnica žakna Šimuna Delijića iz Ugljana. Od ove su se bilježnice sačuvala samo tri lista. Nema dvojbe, da je jednom opsizala veću bogoslovnu gradu, jer isti žakan u jednoj bilješci veli (od god. 1677.), da ju je dobio od ugljanskoga kapelana, da se uči iz nje, kada je htio poći na „na urdinacijon od svete mise“. Sačuvana tri lista nalaze se danas u arhivu Jugosl. akademije pod signaturom IV. a. 80./30. Na sačuvanim listovima nalazi se pjesma o žalostima majke božje pod križem. Rukopis ove krnje bilježnice bio je napisan u prvoj polovici 17. vijeka.

r) Hrvatsko-slavenska bilježnica o službama prigodom nedjelja i blagih dana. Od ove su se bilježnice sačuvala samo četiri lista, koji se čuvaju u arhivu Jugosl. akademije pod sign. IV. a. 80./31. Na ovim su se sačuvale službe u nedilju tretu luja, oficij od spasitelja, zatim na vičernji antifoni i otveti, pa služba druge nedilje na 6. augusta i jedna molitva. Sudeći po god. 1782., koja je zabilježena na listu 3., držim, da je ovaj rukopis bio prepisan u drugoj polovici 18. vijeka.

s) *Dotrina ili nauk kršćanski*, od koje su se sačuvala samo dva lista, koji se danas čuvaju u arhivu Jugosl. akademije pod sign. IV. a. 80./34. Od dotrine nije se sačuvalo ništa, ali da je prvotni kodeks sadržavao dotrinu, kaže nam bilješka na drugom listu, koja je bila napisana mnogo kasnije i koja glasi: „Onomu daj kraljestvo nebesko, ki tu dotrinu ispisa, zač ti je lik; ko je spisa, bog mu daj zdravlje“. Na sačuvanim se listovima nalazi poznata apokrifna poslanica (poslanije) gospodina našega Isuhrista (slaveno-hrvatskim jezikom) i neke kasnije bilješke talijanske. Original kodeksa pripadat će po svoj prilici početku 16. vijeka.

t) *Dvolist rituala* čuva se u arhivu Jugosl. akademije pod signaturom IV. a. 80./37, govori se o zaređenju žakana. Na drugom listu se nalazi početak kronike. Prve tri strane pisala je jedna ruka, dočim je 4. stranu (kroniku) pisala druga ruka,

u) Četiri lista bilježnice iz Dalmacije iz 18. vijeka, koji se čuvaju u arhivu Jugosl. akademije pod sign. IV. a. 80./38., na kojima se nalazi dilo od vire, dilo od ufanja, dilo od krušenja izvršnoga i dilo od skrušenja neizvršnoga.

v) Bilježnica iz Sutomištice u Dalmaciji. Napisana je bila u drugoj polovici 18. vijeka. Danas se čuva u arhivu Jugosl. akademije pod sign. IV. a. 80./39. Do danas je sačuvana u manjkavom obliku i listovi su pobrkano sašiti. Imade u svemu 11. listova, od kojih su listovi 6. i 7. prazni. Današnji 9. list ima biti prvi, a za njim slijede listovi od 2 do 8. Ovi listovi sadržavaju crkvene pjesme i psalme, te sačinjavaju jednu cjelinu. Listovi 10. i 11. bit će početak i konac druge bilježnice, kojoj manjka sredina. Na ta dva lista nalaze se bilješke o obavljenim misama i druge računarske bilješke, a imade bilježaka i o nekim savremenim događajima. U rukopisu se mjestimice miješa latinica sa glagolicom.

x. Odlomak molitvenika, koji se kao dvolist čuva u arhivu Jugosl. akademije pod sign. IV. a. 80./50.

Sadržaje različite molitve, među ostalima molitvu sv. Ignacija k Isusu. Ovaj je molitvenik bio napisan po svojoj prilici u 17. vijeku.

z) Jedan krnji list teologije Filipa Markežića, koji se čuva u arhivu Jugosl. akademije pod signaturom IV. a. 80./54. Djelo je moralo prvotno dosta opsežno biti. Napisano je bilo oko god. 1750., jer ju je pomenuti Filip Markežić uzajmio 11. septembra 1758. Martinu Grančariću. Napisana je ova knjiga bila u Diklu.

Pored ovih djela sačuvalo se je fragmenata još i od drugih djela, kojima je radi manjkavosti fragmenata teško odrediti prvotni sadržaj.

D) Đački udžbenici ili đačke školske bilježnice.

Za prvu obuku djece ili za tako zvane školane poznati su mi ovi glagolski udžbenici:

a) Bukvar, koji je bio štampan u Mlecima 1528.

b) Hrvatski protestanti Anton Dalmatin i Stipan Istrijanin priredili su za štampu: α) Probu glagolskoga pisma (pokusni list=Crobatischer Probzedl), štampanu u Nürnbergu 1560. i β) Azbukvar ili tabla za ditcu. V Tubingi 1561.